

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА ТА ЇЇ РОЛЬ У КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА (РЕГІОНАЛЬНИЙ ЗРІЗ)

Ключовим принципом при формуванні нової парадигми регіональної політики України, на нашу думку, є визнання регіональності українського суспільства і розгляд даного факту як цінності. Така регіональна розмаїтість суспільства, поряд із культурною, релігійною і мовною, має бути визнана як позитивний фактор, що забезпечує його духовне, економічне багатство й розвиток, а регіональні утворення повинні розглядатися як невід'ємна частина суспільства.

Ключові слова: політична культура, українське суспільство, регіональна розмаїтість, парадигма, регіональна політика.

У контексті сучасних перетворень політичний розвиток України детермінований системною трансформацією, яка включає економічний, політичний, соціальний, культурний, етнополітичний та інші аспекти, однак розгортання трансформаційних процесів відбувається складно й суперечливо. Значною мірою такий процес зумовлено впливом регіональних відмінностей. Тому побудова суверенної української держави, як визначальної умови розвитку українського суспільства, вимагає постійних пошуків ефективних шляхів реформування політичної системи і неможлива без урахування регіональної специфіки.

Масштабність і сталість тенденцій регіоналізації дозволяє говорити про дослідження феномена регіональної політичної культури, що становить важливий предмет дослідження українських політологів і соціологів.

Автором зазначається, що регіон слід розглядати як регіональну суспільно-політичну систему, як вихідне поняття політичної регіоналістики, основну складову частину територіального устрою країни, визначену єдиною регіональною політикою держави, що має організаційну відособленість, цілісність, економічну і демографічну самодостатність, культурну самобутність; систему державних органів, які є елементами державної структури влади й управління країною.

Єдиного критерію, який би задовольняв виявлення регіону та його кордонів, принципово не існує внаслідок складності феномена, що розглядається. Але у світовій політичній практиці сформувався набір прийомів і принципів, які застосовуються при багатокритеріальному адміністративно-територіальному розподілі. Серед

цих принципів слід назвати: географічні, етнографічні, економічні, етнічні, геополітичні, мовні, конфесійні, управлінські критерії.

Останніми роками в Україні з'явилися теоретичні дослідження, в яких соціально-політичні зміни розглядаються під кутом формування нових явищ у регіональній політичній культурі суспільства. Чимале місце в цих дослідженнях посідають особливі зміни провідного типу політичної культури в процесі подолання тоталітарної ідеологічної спадщини. Велику увагу приділено також питанням формування багатопартійної системи в Україні, становленню виборчої системи, особливостям політичного вибору й електоральної поведінки різних категорій населення.

Численні наукові розвідки присвячені питанням соціально-регіональної структури політичних орієнтацій населення України (С.Оксамитна, С.Макеєв [23, с.1], А.Романюк, Н.Черниш), із сукупності яких можна цілком компетентно судити про зміни, що відбулися останніми роками в політичній свідомості й поведінці різних суб'єктів, прилучених до процесів суспільно-політичних трансформацій в Україні.

Слід зазначити, що вищевказані проблеми лишаються мало вивченими в теоретико-методологічному й емпіричному аспектах, тому дослідження регіональної політичної культури як важливого чинника консолідації сучасного українського суспільства являється однією з умов формування нової парадигми регіональної політики в Україні.

Загальновідомо, що категорія політичної культури у сучасній політологічній науці є однією з ключових у вивченні особливостей функціонування політичних систем, у поясненні та прогно-

зуванні політичних процесів. Існують різні підходи до інтерпретації та дослідження феномена політичної культури в залежності від того, яке коло явищ охоплює політична культура у сфері політичного життя суспільства.

Політологічний енциклопедичний словник визначає політичну культуру як історично і соціально зумовлений продукт політичної життєдіяльності людей, їх політичної творчості, який відбиває процес опанування суспільством, націями, класами, іншими соціальними спільнотами та індивідами політичних відносин, а також розвиток їх власної сутності і діяльнісних здібностей як суб'єктів політичного життя [16, с.41]. Політична культура як частина загальної культури, яка формується і виявляється у процесі політичного життя, включає в себе культуру політичного мислення і поведінки індивідів і соціальних спільнот, культуру організації та функціонування політичних інститутів і всього політичного життя в суспільстві.

Перші дослідження політичної культури зосереджували увагу на вивченні суб'єктивних компонентів – сукупності політичних установок щодо певної політичної системи. Розширення об'єкта вивчення включає до політичної культури особливості політичної поведінки людей і тим виводить її у сферу об'єктивних феноменів політичного життя.

У політичній культурі особи, поряд із політичними знаннями, ідеологічними позиціями та зразками політичної діяльності, велике значення мають емоційно-психологічні компоненти – політичні переконання, почуття, настрої, оцінки, переживання і таке інше [18]. Характерні риси й особливості політичної культури зумовлюються конкретно-історичними, економічними, соціально-класовими, національно-етнічними, регіональними, професійними та іншими чинниками.

Одним із базових елементів функціонування політичної системи є феномен політичної культури. Він розглядається дослідниками з різних точок зору, насамперед з огляду на те, яке саме коло явищ охоплюється даним феноменом політичного життя. У даному дослідженні її можна визначити “як сукупність усталених форм політичної свідомості і поведінки, які визначають особливості функціонування різних суб'єктів політичного процесу у рамках певної політичної системи” [5, с.15].

Для конкретизації запропонованого визначення потрібні деякі пояснення щодо таких понять, як “сталі форми політичної свідомості та

поведінки” й “суб'єкти політичного процесу”. Під сталими формами політичної свідомості в цьому разі розуміють політичні орієнтації, установки, переконання. Усталені форми політичної поведінки – це випрацьовані у процесі політичної діяльності типові поведінкові реакції та стереотипи (узвичаєні форми участі в тих або інших політичних організаціях, кампаніях, акціях).

Політична культура як цілісний компонент протистоїть “політичній стихії”, впроваджуючи в неї елементи впорядкованості, стабільності, відтворюваності.

Політична культура, згідно з когнітивістським визначенням, є сукупністю базисних знань про соціальне життя, що поділяються великою кількістю членів суспільства й визначають їхнє розуміння конкретних політичних ситуацій та поводження в них [17, с.324].

Таке визначення можна поділити на три основні групи: соціальну онтологію, політичні цінності й операціональний політичний досвід. Соціальна онтологія – це система категорій, що “задає” базисні уявлення про структуру й властивості соціальної реальності. Цінності дозволяють групувати ситуації за шкалою “прийнятності” [5, с.10]. Операціональний досвід – сукупність прийомів, що використовують для вирішення типових проблем, набір стереотипних сценаріїв поведінки в стандартних ситуаціях [5]. Кожна політична культура володіє вбудованим в неї інтегруючим механізмом, який безпосередньо корелює з указаним вище набором знань. Суспільство не може існувати протягом тривалого проміжку часу, якщо у “критичної маси” його членів відсутні уявлення, що сприяють його збереженню.

Політичні інститути суспільства не є нейтральними щодо характеру існуючої в суспільстві політичної культури, та успіх тих або інших політичних інститутів у забезпеченні соціальної стабільності залежить від того, якою мірою ці політичні інститути узгодяться з характером інтеграційних механізмів, що закладені в політичній культурі.

У дослідженнях із різноманітних аспектів формування й функціонування політичної культури звичайно йдеться про політичну культуру тієї чи іншої соціальної групи (етнічної групи, населення регіону тощо) і політичну культуру індивіда (як виборця). Звичайно, треба певним чином звужити дослідницький аспект, наголошуючи лише на одному із значень категорії

“народ”, і під регіональною політичною культурою розуміти поєднання відносно сталих форм регіональної політичної свідомості та поведінки окремого суб’єкта населення регіону.

Політична культура населення регіону є фрагментом більш обсягової дефініції “політична культура народу”, під якою розуміються “усталені в межах певного історичного періоду розвитку народу форми політичної свідомості, притаманні головним соціальним групам та базисному типу особистості конкретного народу” [1, с.101].

Регіональна політична культура значною мірою опирається на минуле населення регіону – його історію, традиції і спрямована передусім у сьогодення та перспективу розвитку регіонів суспільства.

Розглядаючи регіональну політичну культуру в окресленому вище аспекті, слід передовсім конкретизувати предмет дослідження. Під регіональною політичною культурою потрібно розуміти сталі в межах певного історичного періоду розвитку населення території форми регіональної політичної свідомості, властиві головним соціальним групам і базисному типу особистості цього населення. Тобто регіональна політична культура є найстабільнішим феноменом регіонального політичного життя того чи іншого етносу, незважаючи на те, існує цей етнос як нація з розгорнутими формами соціально-економічної та політичної організації чи як населення регіону, включеного в межі держави, утвореної іншим етносом, який домінує у цій державі.

Упродовж усього історичного розвитку населення регіону форми й типи регіональної політичної культури можуть змінюватися, однак ці зміни, на відміну від змін у політичній культурі народу, можуть мати революційний характер.

Яскравим прикладом революційної зміни політичної культури української нації є зміна прокомуністичних орієнтацій у більшості регіонів України, яка фіксувала в репрезентативних соціологічних дослідженнях уже на початку 1991 року, на антикомуністичні – наприкінці того ж самого року, коли саме зійшлися кінець комуністичної ідеології і початок національної державності [5].

Ще один яскравий приклад – результати березневого та грудневого референдумів 1991 року, під час яких загальнонародним голосуванням розв’язувалися питання перспективи

СРСР і незалежності України [13]. Уже навіть цього прикладу досить, щоб наочно показати, як менш ніж за рік революційно змінилася домінанта політичної культури нації – від голосування за Союз до однозначного ствердження незалежності України.

Більшістю представників української нації була продемонстрована несталість засадничих політичних орієнтацій. І це пояснюється, насамперед, несформованістю самої нації як суб’єкта “державотворення”. Регіональна і соціально-класова неоднорідність, амбівалентність українського суспільства, в якому досить мирно співіснують “ілюзії соборності та периферійна ностальгія за імперським заступництвом, прагнення до економічної свободи та прив’язаність до комуністичного патерналізму, зумовлюють парадоксальну, на перший погляд, готовність підтримати такі варіанти національно-державного розвитку, що суперечать один одному” [1, с.102].

Однак слід зазначити, що окремі елементи політичної культури зберігають свою інваріантність упродовж усього періоду останніх політичних трансформацій в Україні. Це виокремлене стає ядро регіональної політичної культури й визначає “зони стабільності” [1, с.100] в хаосі політичного життя суспільства, що трансформується. А отже, вивчення регіональної політичної культури дозволяє визначити її роль у консолідації українського суспільства.

Консолідацію можна розглядати й використовувати як суто політичну технологію, тобто інструмент для маніпулювання ситуацією, масами, натовпом. Саме це й відбувається у соціально-політичній царині: діючі політики керуються саме поверховим і суто тактичним розумінням цього феномена.

Спостерігаючи за розвитком політичних баталій останніх років другого тисячоліття, процесом розпаду “соціалістичної цивілізації” і намагання створити замість неї багато якісно нових соціально-політичних утворень, можна стверджувати, що консолідацію сучасні політичні суб’єкти розглядають лише як засіб руйнації або досягнення влади, а не як мету соціального розвитку.

На думку О.Донченко, консолідація це – центральний чинник ефективності будь-якої соціальної дії, яка потребує колективного розуму чи колективної наснаги, особливо в разі політичної мети, досягнення якої неможливе поза

цим чинником [5, с.55]. Вона може бути відносно стабільним станом соціуму, компонентом способу та якості життя людей у даному суспільному просторі і визначатися кількома внутрішніми тенденціями, які спрямовують людей до масових форм поведінки.

Втілення подібних тенденцій у реальні еволюційні життєздатні форми залежить від об'єктивних та суб'єктивних соціальних чинників, які домінують у суспільстві в критичний для даного соціуму період історичного часу. До об'єктивних чинників належать історико-політична й культурно-поведінкова архітектоніка конкретного соціуму, його інтегральний психокультурний тип, характер притаманної йому на даному історичному етапі стан масової свідомості тощо. До суб'єктивних чинників належить передусім наявність чи відсутність компетентного політичного лідера, для котрого згадані об'єктивні чинники є даністю, на яку він має зважати і якою він має навчитися керувати.

Регіональна консолідація (без протиставлення українському центру) дозволяє забезпечити втілення в життя національних цінностей, наближає до розуміння першочергової ваги загальнонаціональної ідеї – ідеї відродження України як сталої, великої держави з демократичними порядками та соціально-орієнтованою економікою [14, с.267].

Заслуговує на увагу думка про необхідність виділення регіонально-цілісного підходу, що є науковим фундаментом уявлень про регіон як цілісність та єдність його природного, економічного середовища й соціуму. Державна регіональна політика повинна бачити кожний регіон у всій складності його історичного шляху, формування етносу, місця в територіальному поділі праці [18, с.35].

Між регіонами України існують диспропорції економічного та соціального розвитку. Слід зазначити, що такі диспропорції на рівні регіонів можуть призвести до загострення питання про напрямки та тенденції подальшого розвитку регіональної суспільної свідомості там, де чинники етнополітичного походження не становлять виразної специфіки окремих регіонів. Представники територій, де на перший план не виходять етнонаціональні проблеми, також тяжіють до пошуків відповідей на питання про “істинні” причини свого незадовільного сучасного становища. І “вихід” із нього нерідко знаходиться на шляхах розвитку власних регіональних

сценаріїв майбутнього, генерації регіональних міфів, формування регіональної ідентичності. Відбувається, на наш погляд, ще не чітко виражена, але все більш яскрава тенденція регіоналізації суспільної свідомості, зміщення пріоритетів у свідомості пересічних громадян із національних цілей та цінностей на локальні, регіональні.

У цьому випадку має місце тенденція до появи так званої регіоноцентричної форми суспільної ідентифікації, лояльності передовсім до своєї “малої” батьківщини [15, с.41], що входить у конфлікт із лояльністю до держави, до атрибутів та інститутів державної влади в цілому. До того ж відсутні політична практика, традиції правового вирівнювання, профілактичного зняття гостроти цих конфліктів, регіональних і загальнонаціональних цінностей та ідентичностей, що призводить до неадекватних реакцій з боку державного центру. Це відкриває шлях до того, що й відносно однорідні регіони можуть демонструвати й підкреслювати свою специфіку як аргумент у дискусії з центром, у намаганнях протидії уніфікаційним заходам державної влади, як засіб тиску на центральні державні установи з метою задоволення найнагальніших місцевих потреб.

Політична культура чітко визначає характер вимог до неї, спосіб виразу цих вимог, відповідні дії політичних лідерів і резерви народної підтримки існуючого політичного режиму. Отже, тип та особливості політичної культури багато в чому зумовлюють функціонування політичної системи, тоді як остання визначає характер політичної культури. Як підкреслює Л.Дайамонд, американський дослідник основних факторів консолідації демократії, “зміни в ролі, силі або стабільності демократії вкрай рідко відбуваються без будь-яких помітних зрушень у політичній культурі” [21, с.43].

Політична система, процес консолідації демократії та політична культура є взаємозалежними. Зважаючи на їх взаємовплив і взаємозалежність, слід визначити особливості стосовно українських реалій. Використовуючи термінологію відомого американського дослідника політичної культури Г.Алмонда, тип політичної системи України можна визначити як континентально-європейський, найбільш яскравою особливістю якого є висока фрагментарність, що зумовлена насамперед неодна-

ковим рівнем політичного розвитку окремих регіонів країни.

Слід зазначити, що в межах окремих регіонів країни історично утворилася досить складна система відносин між різними соціальними групами, які мають специфічні політичні інтереси, а також способи та можливості їх виразу. Це стало основою для формування регіональних політичних культур, які відрізняються власною системною цілісністю на рівні політичних орієнтацій та моделей політичної поведінки. Утворення і функціонування регіональних політичних культур пов'язані з різною роллю територій в історичному розвитку України.

Регіональність політичної культури українського суспільства особливо помітною стала у перехідний період, коли руйнуються звичні стереотипи, уявлення та установки щодо політичної системи та взаємодії між різними суб'єктами політики. У регіональному житті має місце подвійна специфічність цінностей і норм: з одного боку, на рівні регіону інтерпретуються системи цінностей і норм, що мають загальнонаціональний характер, з іншого, — неможливим є існування будь-якої суспільної групи, якщо вона не інтерпретує ціннісну систему суспільства, а відтак не створює систему власних норм. Через це виникає груповий порядок, що відрізняє одну соціальну групу від іншої, не є виключенням і регіональні спільності. Таким чином, можна стверджувати, що саме існування регіону породжує свої специфічні регіональні цінності і норми й своєрідну регіональну політичну культуру.

Наприклад, політична культура східного регіону України є "більш реалістичною і прагматичною, з виразною перевагою універсалістських критеріїв, колективістських орієнтацій, егалітаризму та етатизму" [3, с. 278]. Політична культура західноукраїнського регіону позначена пріоритетом духовних засад, відчуттям свободи як найвищої цінності людини і суспільства, самоорганізацією на основі індивідуалізму, елітизмом. Типовими для західноукраїнських областей є ліберальна та квазіліберальна системи політичних цінностей, у межах яких свобода сприймається як абсолютна цінність, компліментарним до якої є принцип індивідуалізму. Такі відмінності українських регіонів на рівні політичних орієнтацій підтримуються й відповідними системами політичних цінностей.

Цей конфлікт регіональних культур в Україні є неминучим компонентом трансформації

структури масової політичної свідомості. В Україні відмінності політичних орієнтацій на рівні регіональних культур тісно пов'язані з відмінностями на рівні їх оцінки сучасної політичної ситуації й історичного минулого.

Особливо помітною різниця в системі політичних орієнтацій генерацій спостерігається у суспільствах, які переживають період реформування. Тоді формується певний розрив між політичною культурою старших поколінь та політичною культурою нових, яка знаходиться у стадії формування.

Щодо політичної культури українського суспільства, у межах якого водночас відбуваються процеси політичної трансформації, можна говорити і про деякі спільні риси на рівні регіональних культур:

- низький рівень довіри до державних інститутів та професійних союзів;
- мінімальний рівень віри у здатність політичної системи до конструктивних трансформацій;
- неоднозначність у сприйнятті та тлумаченні таких визначальних понять, як демократія, політичний плюралізм, розподіл влади і т.д.;
- прийняття ідеї ринку за умов одночасного незадоволення результатами спроб запровадження і реалізації механізмів його функціонування.

Загальновідомо, що без базисної довіри у суспільстві демократія не може функціонувати стабільно. Відсутність базисної довіри, згоди стосовно засад існування політичної системи і віри в те, що політичні інститути справді представляють інтереси виборців, може призвести до обмеження бази довіри колом найближчих родичів та відданих осіб з усіма відповідними наслідками.

Як спільну рису західної та східної політичних культур сучасної України можна визначити те, що здебільшого політичний вибір носіїв цих типів регіональної політичної культури визначається не мотивами виключно політичного або світоглядного характеру, а особистісними, психологічними чи взагалі випадковими чинниками.

Особливістю політичної культури України, в цілому, є й схильність до застосування неконвенційних форм протесту (участь у демонстраціях, страйках) та силових методів розв'язання конфліктних ситуацій (використання фізичної сили щодо політичних супротивників,

руйнація приміщень або пам'ятників, які мають символічне політичне значення). У контексті цієї проблеми показовими є політичні дії народних депутатів України в приміщеннях Верховної Ради, які сприймаються більшістю населення як приклад.

Фрагментарність політичної культури, особливо з неузгодженими регіональними культурами, негативно впливає на процеси консолідації демократії. Слід наголосити, що у багатьох країнах Європи, де функціонують континентально-європейські політичні системи, історично сформувалися механізми взаємодії політичних культур на регіональному рівні та поєднання специфічних політичних орієнтацій і цінностей із загальнодержавними.

Щодо України, то політико-правовий компроміс повинен проявитися на конституційному та базисному рівнях [11, с.227]. Основою першого рівня є визнання усіма політичними партіями формальних цінностей і правил, декларованих Конституцією держави як верховної інстанції. Конституційний консенсус обмежується переліком демократичних правил політичної гри і не претендує на узгодженість із приводу основних економічних та політичних питань. Тільки після установаження конституційного консенсусу можна говорити про зниження впливу факторів, які призводять до політико-культурної фрагментації суспільства, й про необхідність зосередження зусиль основних політичних сил на досягненні базисного консенсусу. Його основою в Україні можуть стати некорпоративна модель узгодження політичних інтересів, організоване врегулювання конфліктів та інтеграція країни до західноєвропейського співтовариства націй.

Заміна регіональних установок громадян загальнонаціональною згодою була б небезпечною для сучасної політичної ситуації в Україні. Зважаючи на стійкість почуття приналежності до визначальних соціальних спільнот (якими є регіональні спільноти), будь-яка спроба послабити їх політичний вплив має незначні шанси на успіх. У нетривалій часовій перспективі такі дії можуть призвести до зворотного ефекту – стимулювати єдність всередині регіональної культури, спровокувати насилля, а не загальнонаціональну єдність [20, с. 59]. Тому в Україні потрібно звертатися до можливостей узгодження політичних цінностей, орієнтацій та традицій, якими оперують носії існуючих регіональних політичних культур.

Економічний розвиток, на думку певної частини політологів, є основою життєдіяльності демократичних політичних інститутів, бо завдяки йому відбуваються потрібні для демократії зміни у соціальній структурі та у політичній культурі суспільства [20, с.249]. Тривале економічне процвітання, на думку Р.Інглегарта, може дарувати законність режиму будь-якого типу у промисловому суспільстві. Так, воно може підтримувати життєдіяльність демократичних інститутів, якщо вони вже створені. Однак до того часу, доки економічний розвиток не супроводжується певними зрушеннями у соціальній структурі та політичній культурі, мало ймовірно, що ліберальна демократія може реалізуватися [7, с.1220]. Отже, узгодженість регіональних культур в Україні може бути забезпечена підвищенням темпів економічного зростання, що призведе до формування почуття задоволеності життям у носіїв регіональних культур.

Але поряд з економічним зростанням слід визначити прогресивну дію політичного, культурного, духовного розвитку регіональних соціумів. Саме в політичному житті соціуму як єдиного цілого виявляється його соціально-прагматичний розум, загальна емоційна чутливість, рівень послідовності та інші самостійні творчі компоненти психіки.

Слід звернутися до критеріїв прогресивності в ході розвитку суспільства як певної не випадкової організованої спільноти, що набуває якості органічного системного цілого. Чим вищою є організація соціуму, тим певніше виявляється його єдність, соборність, підпорядковуючи собі різноманітність індивідуальних, групових, регіональних центрів. Не кожному сукупності людей на певній території можна назвати суспільством, а лише таку, члени якої об'єднані спільними інтересами і між собою, і з деяким цілим, що може бути спільною метою або енергетичним джерелом життєдіяльності.

Таким чином, чим вищим є рівень розвитку суспільства, його єдності, тим більшою є міра індивідуальності, свободи його частин – регіонів. Тільки у такій єдиній органічній системі ціле, тобто держава, здатне допомагати нормальному життю і самовираженню структуроутворюючих частин – регіонів.

Відповідно до цього, чим розвинутішим є суспільство, тим конкретнішими, повнішими, стабільнішими є його якісні форми, підтримувані

мірою налагодження внутрішніх обмінних процесів між його структурними компонентами.

Разом із тим, ґрунтуючись на факті полікультурності суспільства, варто визнати, що мирне політичне життя вимагає дотримання таких умов, як цивільна єдність, загальна політика інтеграції країни в соціальному, етнічному, регіональному, правовому планах; створення клімату толерантності, терпимості, міжрегіонального діалогу.

Завдяки цим принципам кожний соціум збереже свою ідентичність, розів'є її, збереже свою регіональну культуру, цінності і традиції і одночасно зробить свій внесок в інтеграцію і консолідацію українського суспільства. Недотримання цих принципів може внести небажані на даному етапі розвитку українського суспільства елементи федералізації.

У перспективі еволюційної трансформації регіонів України на плюралістичній основі можливе виникнення якісно нової, раціоналістичної, активістської, мобілізаційної свідомості та відповідних соціально політичних позицій, здатних вирішальним чином вплинути на структуру регіональної політичної культури.

До можливих напрямів утвердження зазначеної орієнтації можна віднести: вироблення у свідомості людини почуття причетності до процесів регіонального політичного життя; підвищення ступеня зацікавленості суспільними справами; переорієнтацію індіферентної, традиційно-орієнтованої політичної культури, властивої, на думку Г.Алмонда і С.Верби, "молодим" політичним системам перехідного типу в бік "культури участі", що передбачає створення складної моделі поведінки, орієнтованої на соціальне партнерство; участь населення у регіональному політичному житті в рамках місцевих спільнот з метою вирішення конкретних проблем, що безпосередньо пов'язані з індивідуальними чи сімейними проблемами; розвиток поширеного в сучасних правових системах права суспільних інтересів, яке передбачає діяльність, спрямовану на проведення правової реформи [23, с.31].

Таким чином, для забезпечення умов сталого розвитку регіональних інтеграційних процесів слід формування регіональних політичних систем спрямовувати на розвиток необхідних властивостей:

- формування національної єдності шляхом створення відповідних політичних інститутів як на рівні регіону шляхом регіональної інституціалізації, так і на рівні держави;

- широке поширення стандартів добробуту й узгодження між політичною, економічною і соціальною структурами регіонів та держави;

- здатність налагоджувати різного роду контакти між регіонами;

- можливість участі, тобто створення цивільної регіональної політичної культури і демократичної регіональної політичної структури.

З огляду на вищезазначене, слід акцентувати увагу на тому, що реалізація ідеї міцної незалежної української держави неможлива без зміцнення усіх її складових, у тому числі й регіональних. Тут можна виходити також із загальної тенденції демократизації суспільних процесів в Україні, що відкриває перспективи для "справжньої" свободи всіх його індивідуальних, групових, у тому числі й регіональних суб'єктів як передумови формування громадянського суспільства. Процес регіональної інституціалізації детермінований низкою факторів політико-економічного, юридично-правового і соціально-культурного характеру, які зумовлені складними процесами, що знаходять свій прояв у сучасному українському суспільстві.

Зазначене дає можливість виділити такі характерні риси, притаманні сучасній регіональній політичній еліті, як наявність номенклатурних витоків, посилення ролі виконавчої вертикалі, переважне використання неформальних каналів лобювання як найбільш впливових на процес прийняття політичних рішень, як закритість еліти для її нових членів, об'єднання економічної та політичної еліт у регіоні, з деякими відмінностями, що обумовлені місцевою специфікою.

Також вищесказане спонукає до висновків про особливості регіонального політичного життя в Україні, що впливають на процеси регіонального розвитку:

- 1) панування центру;
- 2) нерозчленованість політичних і економічних, соціальних і духовно-ідеологічних відносин;
- 3) недостатньо активний рівень регіонів;
- 4) надмірна концентрація політичної влади і ресурсів у руках олігархічної влади;
- 5) вплив місцевих національних, економічних і політичних структур на середовище регіону;
- 6) недостатньо активна державна регіональна політика.

Ключовим принципом при формуванні нової парадигми регіональної політики України, на нашу думку, є визнання регіональності українського суспільства. Така регіональна розмаї-

тість суспільства, поряд із культурною, релігійною і мовною, має бути визнана як позитивний фактор, що забезпечує його духовне, економічне

багатство й розвиток, а регіональні утворення повинні розглядатися як невід'ємна частина суспільства.

1. Головаха Є.І. Суспільство, що трансформується. Досвід соціологічного моніторингу в Україні. – К., 1997. – 156 с.
2. Горбатенко В. Стратегія модернізації суспільства. Україна і світ на зламі тисячоліть. – К.: Видавничий центр "Академія", 1999. – 240 с.
3. Державне управління: теорія і практика / За заг. ред. д.ю.н., проф. В.Б.Авер'янова. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 432 с.
4. Дзюба І. Україна перед сфінксом майбутнього: Лекція в університеті "Києво-Могилянська академія", 15 жовтня 2001 р. // Сучасність. – 2001. – №2. – С.70–84.
5. Донченко О. Архетип психосоціальної еволюції поглядів з погляду політичного менеджменту // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2000. – №2. – С.51–66.
6. Енциклопедія етнокультурознавства / Ю.І.Римаренко, В.Г.Чернець та ін.; За ред. Ю.І.Римаренка. – К.: Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2000.
7. Inglehart R. The renaissance of political culture // American Political science review. – 1988. – Vol. 82. – №4. – P. 1203–1230.
8. Картунов О.В. Націоналізм: пошуки нових концептуальних підходів // Регіональна політика України: концептуальні засади, історія, перспективи/ Міжнародна науково-практична конференція. – К., 1995.
9. Концепція державної регіональної політики України. Проект (Верховна Рада України, листопад 2000 р.).
10. Костенко Н. Культурні ідентичності: перетворення і визнання // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2001. – №4. – С.69–88.
11. Лейпхарт А. Демократія в багатосоставних обществах. Сравнительное исследование. – М.: Аспект-Пресс, 1997. – 287 с.
12. Мироненко О.М., Римаренко Ю.І., Усенко І.Б. та ін. Українське державотворення: невитребуваний потенціал. Словник-довідник. – К., 1997.
13. Михальченко М.І. Становлення нових політичних інститутів і національно-державний розвиток України // Українське суспільство на порозі третього тисячоліття. Колективна монографія / За ред. М.О.Шульги. – К.: Ін-т соціології НАН України, 1999. – 687 с.
14. Нагорна Л. Політична культура в контексті національної безпеки // III Міжнародний конгрес українців: Оповіді та повідомлення. Політологія. Етнологія. Соціологія. – Харків, 1996. – С.264–268.
15. Орачева О.И. Региональная идентичность: миф или реальность? // Региональное самосознание как фактор формирования политической культуры в России: Материалы семинара / Под ред. д.и.н., проф. М.В.Ильина, к.г.н. И.М.Бусыгиной. – М., 1999. – С.36–43.
16. Політологічний енциклопедичний словник/ Упор. В.Горбатенко; За ред. Ю.Шемшученка, В.Бабкіна, В.Горбатенка. – 2-е вид., доп. і перероб. – К.: Генеза, 2004. – 736 с.
17. Політологія: Навчально-методичний комплекс. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 704 с.
18. Поліщук І. Українська ментальність у контексті процесу державотворення: Дис. канд. політ. наук 23.00.02. – Харків: Ун-т внутр. справ, 1998. – 23 с.
19. Рубцова Т.М. Формування суб'єктності регіону – ознака демократизму // Регіональна політика в Україні: стан та перспективи розвитку. Г.І.Мостовий. – Харків, 2000. – С.117.
20. Рукавишников В., Халман Л., Эстер П. Политические культуры и социальные измерения. Международные сравнения. – М.: Совпадение, 1998. – 368 с.
21. Taylor Ch. Sources of the Self. The Making Of the Modern Identity. – Cambridge, 1996. – P.43.
22. Указ Президента України: Про Концепцію державної регіональної політики від 25 травня 2001 року, №341/2001.
23. Fukuyama, F. 1999. Second Thoughts. The Last Man in a Bottle. – The National Interest, Summer.

V. MARCHUK

POLITICAL CULTURE AND ITS ROLE IN THE PROCESS OF CONSOLIDATION OF UKRAINIAN NATION (REGIONAL VIEW)

The author's opinion of the key principle at formation new way of regional policy of Ukraine is a recognition of reginality of the Ukrainian society and consideration of the given fact as values. Such regional variety of a society both with religion and language, should be recognized as the positive factor, which provides its spiritual, economic riches and development, and the regional formations should be considered as the integral part of the society.

Key words: political culture, Ukrainian society, regional variety, regional policy.